

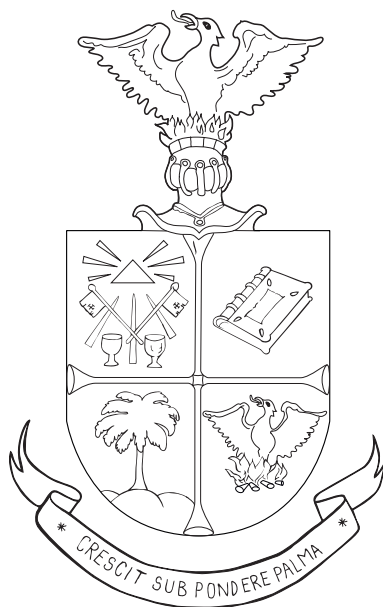
Glossa Iuridica

VIII. évfolyam, 3. szám

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam, 3. szám

Trianon

Budapest, 2021

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

ÉSZREVÉTELEK A VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS FEJLŐDÉSÉRŐL SZLOVÁK, KÁRPÁTALJAI TERÜLETEKEN AZ I. VILÁGHÁBORÚ UTÁN¹

BOÓC ÁDÁM
egyetemi tanár (KRE ÁJK)

Összefoglalás

A tanulmány röviden áttekinti a választottbíráskodás fejlődésének egyes kérdéseit a szlovák – kárpátaljai területen az I. világháború után. A magánjog jogfejlődésének rövid elemzését követően kerül sor a választottbíráskodásra irányadó jogi változások bemutatására, összevetve a régióban részben mintaként szolgáló osztrák szabályozásra, bemutatva a korabeli magyarországi vonatkozó szabályokat is. A tanulmány hangsúlyt fektet a vizsgált régióban tapasztalható egyes eltérésekre, továbbá részletesen bemutatja az ún. különválasztottbíráóságok szerepét.

Kulcsszavak

választottbíráskodás, Trianon, Szlovákia, Kárpátalja, magánjog fejlődése

REMARKS ON THE DEVELOPMENT OF ARBITRATION IN THE PRIVATE LAW OF
THE SLOVAK-SUBCARPATHIAN TERRITORY AFTER THE 1ST WORLD WAR

Summary

The study provides a brief overview on the development of arbitration on the Slovak and Subcarpathian territory after the 1st World War. After a short analysis on the development of private law the paper discusses the changes regarding on the law of arbitration, comparing the rules with the

1 A szerző ezúton fejezi ki hálás köszönetét Prof. Dr. Halász Ivánnak, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszéke tanszékvezető egyetemi tanárának a tanulmány elkészítésében nyújtott önzetlen segítségéért, ideértve a szlovák és cseh nyelvű forrásanyag lefordítását, értelmezését is. A jelen tanulmány megírását a Slovak Research and Development Agency a APVV-19-0419. sz. szerződés szerint támogatta.

Austrian regulation, which can be partly regarded as a model for the region, also taking into consideration the solution of the Hungarian law in the same period. The paper discusses the differences of the regulation in the Slovak and Subcarpathian territory, also highlighting the roles of the special arbitration courts, as well.

Key words

arbitration, Trianon, Slovakia, Sub-Carpathia, development of private law

1. Bevezetés, általános megjegyzések a választottbíráskodásról

Mint ismeretes, az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés nyomán létrejövő új államok – egyebek mellett – a jogrendszer átalakulásának, átalakításának kérdésével is szembesültek. A közjogi berendezkedés nyilvánvaló átalakítása mellett érdemes figyelmet fordítani a magánjogban bekövetkezett változásokra. A magánjogi változásoknak – elsődlegesen a magánjogi jogérvényesítés vonatkozásában – álláspontunk szerint igen jelentős részét képezi a választottbíráskodás.

Az elsődlegesen magánjogi igények egyik lehetséges – a véglegesség igényével bíró – jogérvényesítési formája a választottbíráskodás. Miként az elnevezésből is kitűnik, a választottbíráskodás bírói, azaz peres útja a követelések érvényesítésének, azonban – ahogyan az alábbiakban bemutatásra kerül – a választottbíráskodás az állami igazságszolgáltatási fórum előtt történő jogérvényesítéssel összehasonlítva számos sajátosságokkal rendelkezik.

A magánjogi és eljárásjogi intézmények jelentős részéhez hasonlóan a választottbíráskodás egyes előzményeit is a római jogban lehet megtalálni. Maga a kifejezés, az *arbiter*² is latin szó. Az *arbiter* eredeti jelentésében a római peres eljárásban olyan bírót jelentett, akinek olyan esetekben kellett eljárnia, amikor speciális szakértelemre, például földmérési ismeretekre vagy közös vagyon felosztásához szükséges vagyonebecslési tudásra volt szükség.³ Ebben a vonatkozásban az *arbiter* az állami igazságszolgáltatási

2 Az *arbiter* szó az *arbitror* igéből származik, amely többek között ‘gondolkodik’, ‘dönt’, ‘bíráskodik’ jelentéssel bír. Ezzel kapcsolatban lásd továbbá: BOÓC Ádám: Comments on the Concept of Arbiter in Roman Law. *Journal on European History of Law*, 2019/2, 133-138.

3 FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006¹¹, 161.

szervezetrendszer tagja, és különös szakértelemmel rendelkező szakértő bírónak mondható. A választottbíró mai értelméhez ez abban a tekintetben hasonlít, hogy a mai választottbírók esetében is igen gyakori, hogy a testületben esetlegesen nem jogász, hanem különleges – például műszaki-gazdasági – szakismerettel rendelkező szakemberek is helyet foglalnak. A ma használatos választottbíró-fogalomnak számos vonatkozásban az arbiter ex compromisso intézménye felel meg. Az arbiter ex compromisso a felek megállapodása (compromissum) folytán választott olyan bíró, aki döntésének a felek – vagyoni jogi vitában – alávetik magukat. Ennek a megoldásnak – miként a modern választottbíráskodásnak is – az a célja, hogy a résztvevő felek jogvitájukat a rendes peres eljárástól eltérő úton rendezzék. Fontos kiemelni, hogy az arbiter ex compromisso számos esetben nem is feltétlenül a törvények, hanem jogelvek és az általános igazságérzete alapján ítélezkedik.⁴

A választottbíráskodás mai értelmében – tág megközelítésben – a felek alávetésén, megegyezésén alapuló nem-állami jogérvényesítő fórum, amelynek során a jogvitát a nagyrészt a felek által jelölt választottbírák döntenek el a választottbírói eljárás szabályszerű lefolytatása után olyan ítélettel, amely ellen a fellebbezés rendszerint igen szűk körű és jórészt eljárási kérdésekre koncentrálódik.

A tág megközelítésű meghatározással egyidejűleg röviden utalni kell a választottbíráskodás lehetséges kategóriára. Így megkülönböztetünk kereskedelmi, azaz magánjogi, illetve nemzetközi közjogi választottbíráskodást.⁵ A jelen tanulmányunkban a vizsgált földrajzi területen és korszakban a magánjogi – kereskedelmi választottbíráskodás kérdéseivel foglalkozunk. A választottbíráskodás egyik hagyományos felosztási módja az ad hoc, illetve az állandó (intézményesített) választottbíráskodás. Ad hoc választottbíráskodásnak tekinthető, ha a felek jogvitájuk eldöntésére egy eseti választottbírói testületet hoznak létre, amely testület feladata gyakorlatilag arra

4 FÖLDI–HAMZA i. m. 542-544. Említést érdemelnek ezzel összefüggésben UJLAKI László fejtegetései: „A választottbírói szerződés bölcsője — mint megannyi más jogintézmény — Rómában ringott. Már a fejlődés korai szakaszában mód volt arra, hogy a felek az állami bíróságok mellőzésével választottbíró vagy választottbírák döntése alá bocsássák jogvitájukat, hacsak a vita tárgya nem státusügy vagy popularis actio volt. A felek erre vonatkozó megállapodásukat compromissum-ba (megegyezésbe) foglalták.” Lásd: UJLAKI László: A választottbírói szerződés jogági elhelyezettsége és tipológiája. *Jogtudományi Közlöny*, 1991, 46(9–10), 217.

5 A nemzetközi közjogi választottbíráskodással kapcsolatban a terjedelmes szakirodalomból lásd különösen: MALANCUK, Peter: *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London – New York, Taylor & Francis Ltd. 1997, 273-306.

korlátozódik, hogy egy adott ügyet eldöntsön. Kiemelést érdemel Ujlaki László véleménye, aki szerint „a választottbíróság történetileg és eszmeileg alap-megjelenési formája az egyetlen arbiterből álló, egy konkrétan felmerülő jogeset elbírálására vonatkozó ún. eseti választottbíróság mint igazság-szolgáltató fórum.”⁶

Ezzel szemben állandó (intézményesített) választottbíráskodásnak az a választottbíráskodási szervezet tekinthető, amely meghatározott székhellyel, rögzített – költségjegyzéket is magában foglaló – eljárási szabályzattal, választottbírói névjegyzékkel rendelkezik.⁷ Ez a fajta magánjogi, szerződéses bíráskodás (Magyary Géza) önálló szervezetrendszerrel, rendszerint a gazdasági-kereskedelmi kamarákhoz kapcsolódóan létező intézmény, amelynek rendeltetése, hogy az ezen választottbírói fórumot választó felek számára választottbírói jogszolgáltatást nyújtson.

A választottbíráskodás tekintetében – tanulmányunk témájára, a vizsgált korszakra és földrajzi területre is figyelemmel – fontosnak tartjuk azt, hogy a választottbíráskodás előnyeit az állami jogérvényesítéshez képest tömören összefoglaljuk. Gellért György a választottbíráskodás előnyeit az alábbiak szerint határozza meg:

1. A feleknek a választottbíróságba vetett nagyobb bizalma;
2. A választottbírói eljárás gyorsasága az állami jogérvényesítéshez képest;
3. A nyilvánosság kizárása;
4. A formalizmus jelentős csökkenése;
5. Az egyezségi rendezés nagyobb aránya.⁸

A feleknek a választottbíróságba vetett nagyobb bizalmát alapvetően két tényező indokolhatja. Egyfelől az eljáró tanács tagjainak többségét rendszerint a felek jelölhetik, így a felek tisztában vannak azzal, hogy ki fogja az ügyet tárgyalni. A jelölés egyik módja a választottbírói névlistáról történő kiválasztás, de általában lehetőség van arra, hogy egyéb személyt jelöljenek. Másfelől a bíró kijelölése pedig szakmai garanciát is jelenthet. Nem csupán

6 Lásd: UJLAKI László: Az állandó választottbíróság rendhagyó jegyei. *Jogtudományi Közlöny*, 1997, 52(2), 79.

7 Az intézményesített választottbíráskodás egyes kategóriáival kapcsolatban lásd különösen: REDFERN, Alain – HUNTER, Martin: *International Commercial Arbitration*. London, Sweet & Maxwell, 1991², 159.

8 Lásd: GELLÉRT György: Új törvény a választottbíráskodásról. *Magyar Jog*, 1995, 42(8), 451-452.

jogászai szakmai felkészültségről lehet szó, hanem igen gyakran előfordulhat olyan eset is, amikor az adott ügyben a jogi tudás mellett egyéb szakismeret is szükséges lehet.

A választottbírói eljárás alapvető értéke a gyorsaság. A választottbírói eljárás gyorsaságát jelenti az a nem elhanyagolható körülmény, hogy fellebbezésre lehetőség nincsen, a perorvoslat nagyjából az eljárási szabálytalanságok miatti érvénytelenítésre szűkül.

A polgári peres eljárásnak egyik garanciális sajátossága a nyilvánosság. Szemben a polgári peres eljárással, amelyben a főszabály a nyilvánosság, és a kivétel a zárt tárgyalás, választottbírói eljárás esetében a tárgyaláson az eljárásban részt vevő személyeken (eljáró választottbírói tanács, peres felek, peres felek képviselői, szakértők, tanúk, stb.) rendszerint más nincs jelen, illetve általában csak olyan személyek lehetnek jelen, akiknek jelenlétéhez az eljáró választottbírói tanács, és a felek is egyaránt hozzájárultak. A választottbírói tárgyalás tehát zártkörű. A választottbírói rendszerint a határozatait sem teszi közzé, illetve azt csak úgy teheti meg, hogy a felek érdekei a legkisebb mértékben sem szenvedhetnek sérelmet. Tekintettel arra, hogy a választottbírói eljárásokban rendszerint jelentős pertárgyértékről van szó, a résztvevő feleknek – melyek adott esetben a gazdaság, az üzleti élet meghatározó jelentőségű szereplői – komoly érdekük fűződhet ahhoz, hogy az eljárás bizalmas jellegű és zárt legyen.

Habár az egyes választottbírói eljárás szabályzatai egymástól eltérhetnek, alapvetően elmondható, hogy az eljárás egy hagyományos bírósági eljárás szabályaihoz képest kevésbé kötött. Ebből következik, hogy a felek eljárásjogi autonómiája a hagyományos bírósági eljáráshoz képest lényegesen széleskörűbb. Ugyanakkor fontos figyelembe venni Ujlaki László alábbiakban idézett észrevételét: „Minthogy a választottbíráskodás azonban mégis csak – habár csupán az állam által átruházott hatáskörben, és állami törvényekben megszabott különös eljárási szabályok mellett gyakorolt – bíráskodás, az alkotmány megkívánta közszempontok szolgálata a felek által nem korlátozható jogosítványokat, kötelezettségeket tesz mellőzhetetlenné az eljáró fórum számára. Ennek legpregnánsabb megnyilvánulása, hogy akárki is volt jogosult az eljárási szabályok megállapítására, azok valamennyi érdekeltre kötelezőek, így a választottbírói eljárásra magára is, ha történetesen a felek is bízták rá az eljárási szabályok meghatározását.”⁹

9 Lásd: UJLAKI László: A fél és a választottbírói eljárásjogi autonómiája. *Magyar Jog*, 1992, 39(12), 708.

A választottbíróági eljárásokban igen gyakran fordul elő az egyezségi rendezés, azaz a felek az eljárás során egyezséget kötnek, amely vélhetőleg mindkét fél számára megnyugtatóbb, és esetlegesen nyitva hagyja a későbbi gazdasági kapcsolatok kialakulásának lehetőségét. A legtöbb eljárási szabályzat *expressis verbis* is tartalmazza azt, hogy a választottbírák az eljárás bármelyik pillanatában felhívhatják a feleket az egyezségkötés lehetőségére (conciliation).

2. A csehszlovák magánjog fejlődésének háttere az I. világháború után

Ahhoz, hogy a szlovák-kárpátaljai területeken a választottbíróági eljárás szabályainak kialakulását megértsük, nagyon lényeges a magánjog fejlődésének egyes korabeli elemeit röviden áttekinteni.

Az első Csehszlovák Köztársaság 1918. október 28-án jött létre. A prágai Nemzeti Bizottság vezetői aznap este kikiáltották a csehszlovák állami önállóságot és elkezdtek a többé-kevésbé békés hatalomátvételt. Aznap este egyúttal elfogadták az új állam első törvényét, amely később a recepciós törvényként vonult be a jogtörténetbe. E jogszabály értelmében az azzal ellentétes intézkedéséig mindenütt az a jogrendszer maradt hatályban, amely a függetlenség kikiáltásakor helyben éppen hatályban volt. Gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a cseh tartományokban (azaz Csehországban, Morvaországban és Sziléziában) a korábbi osztrák, illetve a tartományi jogszabályok érvényesültek, Szlovákiában és Kárpátalján pedig a korábbi magyar jogszabályok.

A recepciós törvényt a megalkotói ugyan eredetileg ideiglenes megoldásnak szántak, de számos területen egészen az 1950-es évekig határozta meg a hatályos jog kérdését. Ez különösen volt igaz a polgári és polgári eljárási jog területén. Az új állam ideiglenes törvényhozói szervei (azaz először a Nemzeti Bizottságból kialakult Ideiglenes Forradalmi Nemzetgyűlés, majd 1920 után már a rendes kétkamarás csehszlovák Nemzetgyűlés) gőzerővel kezdték egységesíteni a csehszlovák közjogot (azaz mindenekelőtt az alkotmányjogot, választójogot, közigazgatási jogot stb.), de a polgárok és a gazdaság szereplőinek mindennapi életét meghatározó egységes polgári törvénykönyvet minden igyekezet ellenére csak az 1950-es években sikerült elfogadni.

Szlovákiában és részben Kárpátalján emiatt addig tulajdonképpen a korábbi magyar polgári jog szabályai és elvei érvényesültek, azok eljárásjogi vonatkozásaival együtt. Az új állam három jogi karán emiatt más-más polgári jogot oktattak. A középkor óta működő prágai székhelyű Károly Egyete-

men, valamint az 1919-ben Brnóban megalakult Masaryk Egyetemen a régi Osztrák Polgári Törvénykönyvből indultak ki, a szintén 1919/1920-ban létrejött pozsonyi Comenius Egyetem Jogi Karán pedig a polgári jog tanárai a korábbi magyar polgári jogi szabályokból indultak ki. A tankönyvek területén ez pedig sokáig azt is jelentette, hogy itt Szladits Károly könyveinek fordításai és azok csehszlovák kiegészítései (gyakorlatban a csehszlovák Legfelsőbb Bíróság idevonatkozó ítéletei) voltak az irányadók.

A csehszlovák polgári törvénykönyv előkészítésének munkálatait 1920-ban kezdték meg. A kidolgozásra került kódextervezet alapvetően az osztrák ABGB institúció-rendszeren alapuló szerkezetét követte, azzal a különbséggel, hogy a nemzetközi magánjog szabályait is tartalmazza. Az 1931-ben közzétett, osztrák hatást tükröző polgári törvénykönyv-tervezet hatályba léptetésére azonban nem került sor.¹⁰

A magánjog kodifikálásának kérdését némileg árnyalta az a tény, hogy a Szlovákiában és Kárpátalján működő bírói kar jelentős része a cseh országrészekből érkezett, mert 1920-as évek elején még csak viszonylag kevés szlovák identitású jogász volt az országban. A szlovákok a régi dualizmuskori Magyarországon a jogász szakmán belül a leginkább alulreprezentált nemzetiségek közé tartoztak. Ez főleg a korábbi intenzív értelmiségi és középosztálybeli asszimilációval függött össze. Ez a helyzet annak ellenére alakult ki, hogy az északi vármegyék a viszonylag urbanizált és fejlett régiók közé tartoztak, ahol a dzsentri hagyományok is erősek voltak. Az anyanyelvi statisztikai számok a szlovákok számára valóban ijesztőek voltak. Az 1910. évi népszámlálási adatok értelmében a 2646 bíró közül csak 1 volt szlovák anyanyelvű. A 6743 ügyvéd közül csak 92 fő határozta meg önmagát szlovák anyanyelvűként. A 4364 ügyvédjelölt közül pedig 43 volt szlovák. A 300 királyi jegyző között 1 vallotta magát szlováknak.¹¹ Az első világháború előtt tehát csak körülbelül 90–100 szlovák érzelmű és nyelvű ügyvédről lehetett beszélni, kiegészítve hozzávetőlegesen 40 joghallgatóval.¹²

Ők alkották tehát a szlovák nemzeti jogi élet fő bázisát. Annál is inkább,

10 Lásd ezzel kapcsolatban: HAMZA Gábor: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002, 164-165.; HAMZA Gábor.: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009, 347-349.

11 Smutná štatistika. *Právny obzor*, 1918/4, 100-101.

12 FAJNOR, Vladimír: Práca slovenských právnikov pred prevratom a v prvom desaťročí republiky. *Právny obzor*, 1928/1, 704-712.

mert a Monarchia fennállásának utolsó éveiben a szlovák források összesen három olyan bíróról tudtak, akik nyíltan és deklaráltan vallották magukat szlováknak. Ezek közül egyik volt az akkori legismertebb szlovák költő, Pavol Országh-Hviezdoslav Árva vármegyében, továbbá egy Stanek nevű albíró ítélkezett Vácott; és végül Augustín Ráth – akiből később első pozsonyi jogi kari dékán, majd egyetemi rektor lett – működött bíróként a háború kitörése előtti Újvidéken. Pavol Országh Hviezdoslav azonban 1918-ban már nyugdíjas volt. A volt osztrák-magyar bíró Ráth pedig 1918 végén ideiglenesen az alakuló Szerb-Horvát-Szlovén Királyság igazságügyi minisztériumának egyik unifikációs főtisztviselője volt, és csak 1919-ben tért vissza szülőföldre.

Szlovák nyelvű tudományos jogi életről ilyen körülmények között alig lehetett beszélni, noha egyes ügyvédek időről időre a nemzeti sajtóban vagy a cseh lapokban publikáltak egy-egy jogi vonatkozású cikket. Azok többsége tematikusan főként a nemzetiségi törvény és a nemzetiségi jogok körül forgott. Emil Stodola művelt budapesti ügyvéd 1917-ben Budapesten emiatt létrehozta a Právný obzor című lapot, amely a mai napig a legnevesebb szlovák jogtudományi folyóirat. 1918-ban és 1919-ben a folyóirat egyik fontos feladata a szlovák jogi terminológia megteremtése volt. Ezt a feladatot egyébként viszonylag hamar sikerült megoldani.

Az úgynevezett fordulat előtti szlovák jogászok (döntően vidéki ügyvédek) fontos szerepet játszottak a szlovákiai impériumváltás jogi és igazgatási lebonyolításában. Először majdnem kivétel nélkül főispánok lettek, majd a helyzet konszolidálásával sokat átmentek a csehszlovák igazságszolgáltatásba. Különösen a legfelsőbb bírósági és legfelsőbb közigazgatási bírósági szinten volt rájuk szükség, mégpedig főleg a magyar nyelvismeretük miatt, amellyel a cseh kollégáik értelemszerűen nem rendelkeztek. Sokan dolgoztak továbbá az 1920-as évek elején létrejött jogegységesítő (unifikációs) minisztériumnak, amelynek emiatt az egész két világháború közötti időszakban szlovák származású vezetője volt. Itt zajlott ugyanis a kodifikációs munka jelentős része is. Az itt szolgáló jogászok közül sokan pedig kifejezetten a polgári jogi kérdésekkel foglalkoztak. Az élükön járt Vladimír Fajnor, a régi szlovák ügyvéd dinasztia egyik tagja, aki később a csehszlovák Legfelsőbb Bíróság elnöke lett, miközben folyamatosan építette tudományos karrierjét is, mégpedig éppen a polgári jogi területen. Pozsonyban ugyanis másodálásban ő volt a polgári jogi oktatás egyik meghatározó alakja.

3. A szlovák és kárpátaljai választottbíróági jog fejlődése az I. világháború után

A két világháború közötti választottbíráskodás problematikáját tehát a fenti tágabb kontextusban célszerű vizsgálni. Mindkét országrészben ugyanis erre a területre elvileg eltérő jogszabályok vonatkoztak, bár a gyakorlat a sok cseh származású bíró szlovákiai alkalmazása miatt mégiscsak inkább az egységesítés irányában fejlődött. A választottbíróági rendszer eltéréseivel akkoriban viszonylag sokat foglalkozott az 1924-ben publikált csehszlovák polgári perjogi tankönyvében Václav Hora prágai professzor.

A magyarországi szabályozás kapcsán kiemelendő, hogy – az egyes középkori jogforrásokot nem számítva – az újkorban a választottbíráskodás intézménye elsőként a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LVI. törvénycikk 495–511. §-aiban nyert szabályozást. Itt a választottbíróság viszonylag széles hatáskörrel rendelkezett, mert a felek – a telekkönyvi (vagyis ingatlannyilvántartási), hitbizományi, házassági ügyek, továbbá a távollévő vagy gyámság és gondnokság alatt álló személyek kivételével kölcsönös szerződés folytán választottbíróásra bízhatták peres ügyeik eldöntését”.¹³

Ezt követően pedig a Plósz Sándor nevéhez köthető perrendtartási kódex, a Polgári Perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény 767–788. §§-i tartalmaztak fontos szabályokat a választottbíráskodásról, amely rendelkezéseket lehet célszerű összevetni a korabeli szlovák joggal.¹⁴

Václav Hora fent idézett munkájában megállapította, hogy a választottbíráskodásra vonatkozó elvek és szabályok tulajdonképpen nagyon hasonlóak a cseh országrészekben és Szlovákiában, illetve autonóm Kárpátalján, bár mindkettő mögött más-más perjogi szabályozás áll – egyik oldalon állt ugyanis az osztrák perjogi szabályozás (Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten, Zivilprozessordnung – ZPO), a másikon annak magyarországi megfelelője. A szabályozás néhány figyelemre méltó sajátosságát az alábbiak szerint mutatjuk be, összehasonlítva a szlovák és kárpátaljai szabályokat az osztrák hatást tükröző Plósz féle Pp-vel.¹⁵

13 Lásd: GELLÉRT i. m. 450.

14 A Plósz féle Pp. választottbíráskodásra vonatkozó szabályainak részletes bemutatását lásd: FABINYI Tihamér: *A választott bíráskodás*. Budapest, Szerzői magánkiadás, 1920, 37-261.

15 Az osztrák polgári perrendtartásnak a közép-európai államokra gyakorolt hatását összefoglalóan lásd: RECHBERGER, Walter: *Die Ideen Franz Kleins und ihre Bede-*

Szlovákiában és Kárpátalján a választottbírák megválasztásának tényét mindig írásba kellett foglalni úgy, hogy feltüntetésre kerüljön a kiválasztott személy neve, lakcíme, állása vagy foglalkozása. Azt a tényét is rögzíteni kellett, hogy elfogadta-e a felkérést.

A Szlovákiában érvényesülő – magyar hatást tükröző – szabályozás továbbá nem zárta ki, hogy aktív szolgálatban lévő bírák is elvállaljanak választottbírói megbízásokat. Ezt azért fontos megemlíteni, mivel a ma is hatályos 1895. évi ZPO eredeti szövegezése kifejezetten kizárta az 578. §-ban, hogy hivatásos bírák hivatali szolgálati idejük alatt választottbírói tisztséget betöltsenek: „Richterliche Beamte dürfen, solange sie im richterlichen Dienste stehen, die Bestellung als Schiedrichter nicht annehmen.”¹⁶

Megjegyzendő e körben, hogy a magyar jog egyébként 1925. június 1. előtt nem tartalmazott tiltó szabályt arra nézve, hogy valamely hatóság vagy bíróság tagjai mint választottbírák ne járhatnának el. Az 1925. évi VIII. tc. 20. §-a fogalmazta meg ezt a tilalmat, figyelmet fordítva egyébként a visszaható hatály tilalmára: „Tényleges szolgálatot teljesítő ítélőbíró vagy ügyész választott bíróságnak sem elnöke, sem tagja, sem jegyzőkönyvvezetője nem lehet, kivéve, ha jogszabály rendeli, vagy ha a felek jelen törvény életbe lépése előtt kötöttek ítélőbíró vagy ügyész bíraskodását kikötő olyan választottbírói szerződést, amelyben a személy megnevezését igazságszolgálati hatóságra vagy vezetőjére bízták.”¹⁷

Fentiekkel kapcsolatban érdemes utalni a Plósz féle Pp. 769. §-ára, amely azt rögzíti, hogy amennyiben a peres felek megállapodnak a választás módjában, a bírák kiválasztásának tényét, továbbá a választottbírák részéről történt elfogadást írásba kell foglalni.

Szlovákiában és Kárpátalján a választottbírói felkérés elfogadásához mindig kellett az érintett (felkért) személy írásbeli elfogadása. Ehhez egyébként elegendő volt a kinevezés vagy a kiválasztás tényét rögzítő okirat aláírása is.

Az elfogadó nyilatkozat írásba foglalása a bizonyítás, illetve a választottbírói legitimitációja szempontjából lényeges kérdés. Kiemelendő, hogy a választottbírói elfogadó nyilatkozat kérdése egészen a római jogig mutat vissza. Az arbiter részéről a választottbírói quasi elfogadónyilatkozat

utung für die Entwicklung des Zivilprozessrechts in Europa. *Ritsumeikan Law Review*, 2008, 25, 101-110. <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr25/rechberger%81i101%95%C5%82%A9%82%E7%81j.pdf> (2021. 09. 28.)

16 A ZPO eredeti, 1895. évi szövegét lásd: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1895&page=405&size=45> (2021. 09. 28.)

17 Lásd: FABINYI i. m. 150-151.

megettétele, a receptum arbitrii megettétele volt a választottbírói eljárás első jelentős lépése. A római magánjog rendszerében a receptum arbitrii a pactumok között kerül tárgyalásra.¹⁸ A receptum arbitrii lényege, hogy a választottbíró ezen aktussal fogadja el a választottbírói tisztséget, azaz vállalkozik arra, hogy ellátja a felek felkérésének megfelelően arbiterként a jogvita elbírálását. Ennek megfelelően bizonyos tekintetben a receptum arbitrii a mai választottbíró elfogadó nyilatkozata előképének tekinthető.¹⁹

Szlovákiában és Kárpátalján lényeges szabály volt a választottbírák kiválasztása kapcsán az is, hogy az a fél, amely már megnevezte a saját jelöltjét és egyúttal felhívta az ellenérdekelt felet, hogy ő is nevezze meg saját jelöltjét, abban az esetben, ha az utóbbi ennek a felhívásnak nem tett eleget, visszaléphetett a választottbírói szerződéstől. Emellett azonban arra is lehetősége volt, hogy a rendes bíróság előtt javaslatot tegyen, hogy az nevezze ki azt a választottbíró, akit az alperes elmulasztott megnevezni. Ez arra az esetre is vonatkozott, amikor az ellentétes fél ugyan megnevezte saját jelöltjét, de az nem vállalta a megbízatást.

Miután az elfogadás tényét közölték a másik (ellenérdekelt) féllel, akkor már csak mindkét fél egyetértésével vagy a fontos okokból lehetett visszalépni. Azt a választottbíró, akit nem teljesítette a kötelezettségeit, a rendes bíróság megbírságozhatta, továbbá meg kellett téríteni az általa így okozott károkat.

Ezzel kapcsolatban is érdemes utalni a Plósz féle Pp-re, a 773. § értelmében ugyanis amennyiben egy választottbíró alapos ok nélkül késedelmeskedik a választottbírói kötelezettségei teljesítésével, a rendes bíróság által – meghallgatását követően – megbírságozható. Ezen végzés elleni perjogi jogorvoslással, felfolyamodással élhet a választottbíró.

A választottbíró kizárásáról a rendes bíróságnak kellett dönteni, amely illetékességét mindkét jogrendszer hasonló elvek mentén állapított meg. A döntés előtt szóbeli tárgyalás és esetleg a választottbíró meghallgatása is szükséges volt. A bíróság határozatát azonban meg lehetett fellebbezni. Különösebb indoklás nélkül el lehetett utasítani a női és fiatalkorú jelöltek, illetve a gondnokság alatt lévő személyeket, vakokat, süketeket és némákat. Ugyanaz vonatkozott azokra a személyekre, amelyek a közügyektől való eltiltás alatt álltak. Ezeket a személyeket tehát elvben az egyik fél megnevezhette, de az ellenérdekelt fél indokolás nélkül elutasíthatta őket.

18 Lásd ezzel kapcsolatban: FÖLDI–HAMZA i. m. 542.

19 Ezzel kapcsolatban lásd: Boóc Ádám: Észrevételek az arbiterről. *Állam- és Jogtudomány*, 2011, 52(2), 260.

Ahhoz, hogy a szerződés abból az okból hatályát veszítse, hogy nem sikerült többségi döntést hozni, illetve a két választottbíró esetében nem sikerült elérni az egyhangúságot, nem volt szükség a rendes bíróság végzésére. A Plósz féle Pp. a 774. §-ban hasonló szabályt tartalmazott, kimondva azt, hogy kizárhatók a nők, kiskorúak, gondnokság vagy csőd alatt állók, vakok, siketek és némák, valamint hivatalvesztésre vagy politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték mellékbüntetésük ideje alatt.

Abban az esetben, ha a választottbírószék túlzottan elhúzta a döntéshozatalt, a rendes bíróság valamely fél javaslatára határidőt szabhatott ki a döntés meghozatalára.

A választottbírói határozatot mindig meg kellett indokolni, hacsak a szerződés nem rendelkezett volna másképpen, azaz a felek nem állapodtak meg ettől eltérően. A Plósz féle Pp. 782. §-a hasonlóan rendelkezik, vagyis kizárólag a felek azok, akik szerződésükben kiköthetik, hogy nem szükséges a választottbírószék ítéletét megindokolni.

Nemcsak a döntést, hanem a választottbírók előtt létrehozott egyezséget is minden választottbírónak alá kellett írnia. Ugyanez vonatkozott azokra a megkeresésekre, amelyekben a választottbírószékek a rendes bíróságok segítségét kérték. A döntés és az egyezés eredeti példányát mindig az illetékes rendes bíróságnál kellett elhelyezni.

A választottbírószék ítéletek érvénytelenítésének indokai kapcsán az alábbiakra szükséges rámutatnunk:

- a) a panasz alapjául szolgálhatott az is, hogy a határozat nem tartalmazott indokolást vagy nem volt értelmezhető (közérthető);
- b) a választottbírószék eljárásból kizárt választottbíró részvétele akkor is az érvénytelenítési kereset indokául szolgálhatott, amennyiben a kizárását a rendes bíróság szabályosan kimondta, de a választottbíró az ítélet meghozatalában részt vett, továbbá amennyiben az érintett fél a saját hibáján kívül nem tudta az érintett választottbírókat az eljárásból kizárni az előtt, hogy megszületett a döntés.

Az érvénytelenítési kereset alapjául azonban nem szolgálhatott az, ha a választottbíró kizárását jogtalanul megtagadták a féltől. Ez azzal függött össze, hogy a kizárásról a cseh országrészekben maga a választottbírószék határozott, Szlovákiában pedig a rendes bíróság. A felek által létrehozott egyezés ellen is lehetett érvénytelenítéssel élni, de csak akkor, ha az a törvényileg meg nem engedett cselekményekre kötelezte volna a felet, illetve ha az

nem volt közérthető. Az a rendes bíróság, amely előtt panaszt emeltek a választottbírói határozat érvénytelenítése miatt, az ide vonatkozó kérelem esetén elhalaszthatta a határozat végrehajtását, mégpedig akkor, ha a panasz pozitív eredménnyel kecsegtetett.

A Plósz féle Pp. az ítélet érvénytelenítése kapcsán igen részletes szabályokat tartalmaz az alábbiak szerint:

„783. § A választott bírósági ítéletnek és egyességnek hatálya ugyanaz, mint a jogerős bírói ítéletnek.

784. § A választott bíróság ítéletét keresettel érvényteleníteni lehet a rendes bíróság előtt:

1. ha választott bírósági szerződés nem volt, vagy ha nem érvényesen, vagy nem az eldöntött ügyre vonatkozólag lett kötve, valamint ha az ítélet hozatala előtt hatályát veszítette;

2. ha a szerződésnek vagy a törvénynek a választott bíróság alakítására vagy a határozathozatalra vonatkozó rendelete meg lett sértve;

3. ha az ítélet hozatalában oly bíró vett részt, a kit a rendes bíróságnak jogerős végzése kizárt, vagy a kinek ily kizárását a fél a választott bírósági ítélet meghozatala előtt hibáján kívül nem eszközölhette ki;

4. ha a fél meghallgatását a 776. § ellenére mellőzték;

5. ha az ítélet a felek kérelmén túl terjeszkedik vagy a 782. § ellenére nincs indokolva;

6. ha a 782. §-nak az ítélet eredetijének aláírására vonatkozó szabályait meg nem tartották;

7. ha az ítélet a törvény szerint meg nem engedett cselekményre kötelez vagy rendelkező részében érthetetlen;

8. azokban az esetekben, a melyekben az 563. § 4., 5., 7., 8. és 9. pontja alapján perújításnak van helye.

A választott bíróság előtt kötött egyesség a rendes bíróság előtt keresettel megtámadható e § 7. és 8. pontja alapján.”²⁰

Az ismertetett szlovák szabályokkal összevetve számos hasonlóságot fedezhetünk fel. Garanciális jellegű azon szabály megjelenése mindkét helyen, hogy az eljárásból kizárt választottbíró részvétele az ítélethozatalban érvénytelenítési ok, akárcsak az, hogy ha a választottbíró korábbi – a választottbírói eljárás folyamán történő – kizárásának kezdeményezésére a fél önhibáján kívül nem kerülhetett sor. Ennek tipikus esete az, ha a kizárásra

²⁰ Lásd: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91100001.TV&targetdate=&printTitle=1911.-%C3%A9vi+l.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (2021. 09. 28.)

okot adó körülmény a félnek csak később, esetlegesen az eljárás berekesztését követően jut tudomására.

Újlaki Géza a magyar gyakorlatból egy 1940-ben eldöntött jogesetet ezzel kapcsolatosan az alábbiak szerint ismertet: „Felperes beismerte azt, hogy a felek között a rendes bíróság előtt folyamatban volt perben hozott elsőfokú ítélet kihirdetése után, de még a választottbírósági ítélet meghozatala előtt tudomást szerzett arról, hogy K. választottbíró mint a felek között vitás vételár kezelésével megbízott pénzintézet jogutódjának, a V. Banknak igazgatója, a hivatali érdekeltségénél fogva választottbíróként nem járhat el. A fellebbezési bíróság a felperesnek a Pp. 784. § 3. pontjára alapított kereseti igényét jogszabálysértés nélkül utasította el, minthogy annak alapjául megjelölt kizárási okot a választottbíróság előtt tudomása ellenére, tehát saját hibájából nem érvényesítette.”²¹ Ezen esetjogi példából is jól látható, hogy a szabályozás – mindegyik vizsgált jogrendszerben – a visszaélészerű joggyakorlást kívánja megakadályozni azzal, hogy nem tette azt lehetővé, hogy egy választottbírósági ítélet érvénytelenítését valamelyik fél olyan kizárási okra alapítsa, amely már ismert volt a választottbírósági eljárás folyamán is, és akkor a fél a kizárási kérelem előterjesztését elmulasztotta.

Fontos eljárási kérdés az is, hogy mindegyik vizsgált jogrendszerben lehetőség volt az érvénytelenítési eljárás kezdeményezésével az ítélet végrehajtásának felfüggesztését kérni, és az eljáró bíróság ennek megfelelően a végrehajtás felfüggesztéséről határozhatott is.

Kiemelendő továbbá, hogy miként megtalálható a szlovák-kárpátaljai jogban is az ítélet (vagy egyezség) aláírására vonatkozó kötelezettség, úgy a Plósz féle Pp pedig a választottbírók által alá nem írt ítélet esetén az érvénytelenítést lehetővé teszi, és hasonlóan rendelkezik az osztrák ZPO eredeti változata is.

A választottbírósági ítélet érvénytelenítése vonatkozásában feltétlenül rá kell mutatnunk a korabeli osztrák jog sajátos megoldására. A ZPO 594. §-ának korabeli szövegezése szerint ugyanis a választottbírósági ítéletnek a felek között egy jogerős ítélet joghatását eredményezi, kivéve, amennyiben a felek a választottbírósági ítélettel szembeni fellebbezés, jogorvoslat lehetőségét a választottbírósági szerződésbe nem kötötték ki. A választottbírósági ítélet érvénytelenítésére vonatkozó okok pedig ezt követően, az 595. §-ban kerülnek kifejtésre.

21 A IV. 348/1940. sz. jogesetet bemutatja: UJLAKI Géza: *A választottbíráskodás kézikönyve*. Budapest, Szerzői kiadás, 1944, 456.

Megítélésünk szerint az érvénytelenítési okok összevetésénél további érdekes sajátosság, hogy a vizsgált jogrendszerek mindegyikében érvénytelenítési ok az ítélet indokolásának elmaradása. Fontos kiemelni, hogy míg a vizsgált szlovák szabályozás akkor is lehetőséget ad az érvénytelenítés kezdeményezésére, ha az indokolás nem megfelelő, nem közérthető, addig a magyar jogban a Curia egy 1918. évi határozata szerint csak az indokolás teljes elmaradása lehet érvénytelenítési ok.

A Curia P.VII.6001/1918. sz. határozatát Fabinyi Tihamér az alábbiak szerint idézi: „Ha a választott bíróság ítéletének van oly része, amely az ítéleti indokolás fogalmának egyáltalában megfelel, és ennek a résznek a tartalma arra az ügyre vonatkozik, amely a választott bíróság előtt döntés alatt állott, a választott bíróság ítéletét az indokolás hiánya címén a Pp. 784. §-ának 5. pontja alapján keresettel érvényteleníteni nem lehet. A Pp. 782. §-ának abból a rendelkezéséből, hogy a választott bíróság – ellenkező szerződési intézkedés hiányában – ítéletét indokolni köteles, az indokolás kisebb-nagyobb kimerítőségének, sem pedig, már a dolog természeténél fogva sem, az indokolás belső kielégítőségének, meggyőzőségének kívánalmát levezetni nem lehet.”²² A fenti határozat tehát igen alapos okfejtéssel fejté azt ki, hogy abból a szabályból, amely az indokolás meglétét követeli meg a felek ellenkező megállapodása hiányában, nem teszi lehetővé az érvénytelenítés kezdeményezését abban az esetben, amennyiben az ítélet indokolással rendelkezik ugyan, de azt valamelyik fél sérelmesnek véli.

4. Különleges választottbíróági testületek

Külön szabályok vonatkoztak továbbá a tőzsdei választottbíróóságokra. Ezt a területet sem sikerült ugyanis eljárásjogi vonatkozásban maradéktalanul egységesíteni. Csehszlovákiában ugyan 1922-ben elfogadták a 69. számú törvényt a pozsonyi terménytőzsdéről, amely tartalmazta a vonatkozó tőzsdei választottbíróági elveket is. Ezek az elvek megegyeztek a cseh ország-részekben érvényesülő elvekkel, de azzal a kivétellel, hogy a tőzsdei választottbíróági határozatokat csak a határozat hatálytalanságára vonatkozó panasszal lehetett megtámadni, amely panasz feltételeire vonatkoztak a korábbi magyar perjogi szabályok.²³

22 Lásd: FABINYI i. m. 249.

23 Ezekről a konkrét eltérésekről lásd HORA, Václav: *Československé civilní právo procesní. Díl I. Nauka o organizaci a příslušnosti soudů se stálým zřetelem ke Slovensku a Podkarpatskô Rusi. Nákladem vlastním.* Praha, 1922. 225-226.

A polgári perjogi szabályok alapján működő választottbírói fórumokon kívül a két világháború közötti Csehszlovákiában léteztek még egyéb specializált választottbírói formák, amelyek egységes szabályait azonban többnyire már az új köztársaság hajnalán fogadták el. Főleg a munkajogi és szociális kérdéseket érintő fórumokról volt szó. Ez a terület pedig a forradalmi hangulatú első években annyira fontosnak és érzékenynek bizonyult, hogy a jogalkotó sietett a terület mielőbbi egységes szabályozásával.

Ezzel is csökkenteni akarta a szociális feszültségeket és kivenni a szeptet a radikális mozgalmak vitorláiból.

Tipikusan ilyen célokat szolgált az 1921. évi 330. számú törvény, amely értelmében minden olyan, legalább fél éve működő keresőképes önálló üzemben, ahol legalább 30 fő dolgozott, létre kellett hozni üzemi bizottságokat. Mandátuma egy évre szólt, a tagjai száma pedig három és húsz között mozoghatott. Az üzemi bizottságokon kívül létre kellett hozni az ún. döntőbizottságokat is, amely illetékességi területi a politikai igazgatási járások területéhez igazodott. Az elnöke a kisipari és vállalkozási ügyek területén jártas hivatásos bíró lehetett, akit az illetékes járási bíróság elnöke nevezett ki. A helyettese a jogban jártas köztisztviselő is lehetett. A többi tagot (kettő-kettőt) a járási szintű igazgatási vezetők nevezték ki a munkáltatók és a munkavállalók közül. Az utóbbiakra szakszervezetek tehettek javaslatot. A testület mandátuma négy évre szólt.²⁴

Régebbi hagyományokkal rendelkeztek a bányászok döntőbírói, amelyeket az új állam körülményei között először az 1920. évi 145. számú törvény szabályozott, amelyet nemsokára felváltott az 1924. évi 170. számú törvény. Ezeket a bíróságokat kilenc városban hozták létre, de közülük csak egy volt Szlovákiában – a pozsonyi testület. Egyebek mellett az első fokon dönteniük kellett a bányászati alkalmazottak bérezéssel kapcsolatos panaszok és jogviták ügyeiben, az üzemi tanácsok panaszairól, az elbocsátásokkal kapcsolatos jogvitákban stb. A bíróságokon 2–2–2 arányban képviseltették magukat vállalkozók, alkalmazottak és munkások. A testület élén elnök állt, aki csak a hivatásos bírák közül kerülhetett ki. A tagokat a közmunkák minisztere erősítette meg a tisztségükben, mandátumuk négy évre szólt. A tagok által választott elnököt az említett miniszter az igazságügyi miniszterrel való megállapodás után nevezhette ki. Az eljárások alapjául a régi osztrák polgári eljárási szabályok szolgáltak, de a pozsonyi

24 SCHELLEOVÁ, Ilona – SCHELLE, Karel: Vývoj právní úpravy rozhodčího řízení. Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, 3(2), 134.

bíróság a régi magyar polgári perrendtartás alapján járt el.²⁵

A bányászattal függött össze a bányász testvéri pénztárak (kasszák) döntő bíróságai, amelyek létrehozását az ausztriai országrészekben az 1890-es években elfogadott törvények tették lehetővé. Ezeket aztán a csehszlovák időkben először az 1919. évi 608. számú törvény szabályozta, de véglegesen csak 1922. évi 242. számú törvény rendezte a kérdést. Mindezt tovább gondolta az 1923. évi 197. számú kormányrendelet. Ezen jogszabályok értelmében minden egyes bányászati körzet területén működő bányásztestvéri pénztár illetékességi területén létre kellett hozni döntőbíróságot, amely az állandó elnökből és helyetteseiből, illetve négy ülnökből, illetve pótülnökből állt. Az utóbbiakat hároméves mandátummal a pénztár közgyűlése választotta meg, de úgy, hogy a vállalkozók és a pénztártagok külön szavaztak. Az elnököt és helyettesét pedig a közmunkák minisztere az igazságügyi miniszterrel való egyetértésben nevezte ki a hivatásos bírák közül. Ezen bírósági forma csúcsszerve a prágai székhelyű felső bíróság volt, amely öt tagból állt. Az elnök itt is csak a hivatásos bíró lehetett.²⁶ Az eljárási jogszabályként itt is a régi osztrák, illetve magyar polgári perrendtartás szolgált.

Az első Csehszlovák Köztársaság idején léteztek még a kisiparos testületek döntőbizottságai, amelyek létrehozását az 1859. évi 22. számú osztrák törvény tette lehetővé. A Monarchiában utoljára az 1907. évi 199. számú törvény szabályozta ezt a területet. 1919 decemberében aztán létrejöttek a vasipari munka- és szolgálati viszonyok vonatkozásában eljáró döntőbizottságok, aztán az 1919. évi 100. számú törvény létrehozta az építési ipart érintő bér döntőbíróságokat. Elnököt és helyetteseit itt a népjóléti miniszter nevezte ki a hivatásos bírák közül, tagokat a munkáltatók és a munkavállalók szervezetei delegálták. Az építésipari döntőbizottságokat és ún. bérbíróságokat az 1922. évi 45. számú építésügyi törvény hozta létre. Az 1920. évi 29. számú törvény a házimunkával kapcsolatos vitákról és azok fórumairól rendelkezett.²⁷

Az 1919. évi 207. számú törvény lehetővé tette a munkás balesetbiztosítási döntőbíróságokat. Az 1919. évi 356. számú kormányrendelet révén aztán mellette létrehozták egy külön felső tanácsot, amely a bányászok balesetbiztosítási ügyeiben járt el. A vasúti alkalmazottak vonatkozásában hasonlókat hozott létre az 1919. évi 272. számú kormányrendelet.²⁸

25 Uo. 136-137.

26 Uo. 139.

27 Uo. 138.

28 Uo. 139-140.

Az 1888. évi 33. számú törvény értelmében még a Monarchia idejében létrejöttek ez egészségbiztosítási pénztárak döntőbírószágai, amelyeket az első Csehszlovák Köztársaság idején az 1924. évi 221. számú törvény szabályozta újra. Minden egészségbiztosító mellett működtek és a háromtagú tanácsokban jártak el. A magán és közalkalmazottak döntőbírószágait végül – a korábbi osztrák szabályok alapján – az 1920. évi 89. számú törvény szabályozta.²⁹

Végül meg kell említeni, hogy a két világháború közötti időszakban Csehszlovákia is aláírta a választottbírószági ítéletekről szóló 1923. évi genfi jegyzőkönyvet, amelyet aztán 1931-ben hirdették ki a csehszlovák hivatalos közlönyben. Ez a jegyzőkönyv a Protocol on Arbitration Clauses signed at a Meeting of the Assembly of the League of Nations held on the 24th Day of September, 1923, vagyis a Népszövetség 1923. szeptember 23-án tartott közgyűlésén elfogadott, a választottbírószági klauzulákról szóló egyezmény.³⁰ E jegyzőkönyv akként rendelkezett, hogy a szerződő államok érvényesnek ismerik el a joghatóságuknak alávetett személyek között létrejött választottbírószági kikötéseket akkor is, ha az eljárás olyan más országban zajlik, amelynek joghatósága alá egyik szerződő fél sem tartozik. Ezt a jegyzőkönyvet negyven, elsősorban európai ország ratifikálta, Magyarország azonban nem lett részese az egyezménynek.³¹

1931-ben szintén közzétették az idegen választottbírószági határozatok végrehajtásáról szóló 1927. évi Genfi Egyezményt, amely az előbb említett jegyzőkönyvből indult ki. Ez volt az 1927. szeptember 26-án elfogadott Egyezmény a Külföldi Választottbírószági Ítéletek Végrehajtásáról.

Csehszlovákia ezt a kérdést egyébként az Olaszországgal, Svájjal, Spanyolországgal, Portugáliával és Görögországgal kötött bilaterális szerződésekben is rendezte.³²

Fontos megemlíteni, hogy a nevezett időszakban Magyarországon is léteztek különböző különleges választottbírószági fórumok. Magyarországon

29 Uo. 139-140.

30 A Genfi Jegyzőkönyv szövegét lásd: https://www.trans-lex.org/511300/_/protocol-on-arbitration-clauses-signed-at-a-meeting-of-the-assembly-of-the-league-of-nations-held-on-the-twenty-fourth-day-of-september-nineteen-hundred-and-twenty-three/ (2021. 09. 29.)

31 Lásd: KECSKÉS László – KOVÁCS Kolos: *A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében*. In: KECSKÉS László – LUKÁCS Józsefné (szerk.): *Választottbírók könyve*. Budapest, HVG Orac, 2012, 72.

32 Uo. 141.

az osztrák-magyar kiegyezés után időszakra tehető a tőzsdei választottbíró-ság kialakulása. Habár a pesti áru- és értéktőzsde ünnepélyes megnyitására 1864. január 18-án került sor, a budapesti tőzsde szervezete a kiegyezés után vált véglegessé. A testületi önkormányzattal rendelkező budapesti tőzsde hatáskörébe tartozott a tagfelvétel és kizárás, az üzletforgalom szabályozása, a szokások megállapítása, a tőzsdeügynökök kinevezése, az árjegyzésről való gondoskodás, és az állandó választottbíró-ság kialakítása. A tőzsdei választottbíráskodást az 1868. évi LVI. törvénycikket módosító 1881. évi LIX. törvénycikk kodifikálta.³³

Kiemelhető továbbá, hogy Magyarországon a XX. század elejétől léteztek olyan választottbíró-sági vitarendezést alkalmazó testületek, amelyek „nem, vagy nem kizárólag a felek magánrendelkezése alapján működtek, hanem tételes jogszabályi rendelkezés folytán voltak jogosítva és egyben kötelezve bizonyos jogviták elintézésére.”³⁴

Ilyen – lényegében – kényszerválasztottbíró-ságként (Zwangs-Schiedsgericht) működő testületek voltak: Budapesti áru és értéktőzsde különbíró-sága, a fiumei kereskedelmi iparkamara választottbíró-sága, a szombathelyi kereskedők társulata áru, termény és értékcsarnokának különbíró-sága, a Budapesti nemesfém- és drágakőcsarnok különbíró-sága, a munkásbiztosítási választottbíró-ság, a kereskedelmi és iparkamarai választottbíró-ság, a mérnöki kamarai állandó választottbíró-ság, a színházi bíró-ságok. A kényszerválasztottbíró-ság – jelleget ebben a vonatkozásban az jelentette, hogy a nevezett jogviszonyokkal – például a színházi bíró-ságok esetén fegyelmi ügyekben – csak az adott, lényegében választottbíró-ságként működő testület járhatott el, és hozhatott érdemi döntést.

5. Zárókövetkeztetések

Fentiek alapján jól látható, hogy a trianoni békeszerződés és történelmi következményei ellenére a választottbíró-sági joganyag korabeli fejlődése Magyarországon és a szlovák-kárpátaljai területeken számos hasonlóságot mutat, és mindegyik vizsgált jogrendszerben – részben osztrák hatásra,

33 Lásd: MEZEY Barna (szerk.): *Magyar Jogtörténet*. Budapest, Osiris kiadó, 1996. 181.

34 Lásd: KECSKÉS László: *A választottbíráskodás jogi szabályozása Magyarországon* In: KECSKÉS László – TILK Péter (szerk.) *A választottbíráskodás és más alternatív vitarendezési eljárások jogi szabályozásának alapjai*. Pécs, 2018. 67. lásd: <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/2021-02/a-valasztottbiraskodas-es-mas-alternativ-vitarendezesi-eljarasok-jogi-szabalyozasanak-alapjai.pdf> (2021. 09. 28.)

részben a jogfejlődés eredményeként – észlelhetőek azon eljárási garanciák előzményei, melyek a későbbiekben a nemzetközi kereskedelmi választottbírászkodás alapvetői jellemzőivé fognak válni.

A vizsgált területeken ma már a választottbírósági joganyag az UNCITRAL Modelltörvény (UNCITRAL Model Law on Commercial Arbitration) rendelkezései alapján épül fel, ugyanakkor mindenképpen fontos és örömteli annak felfedezése és kimutatása, hogy számos lényeges eljárási garanciát már a korabeli – XX. század eleji – választottbírósági joganyag ismert és szabályozott.³⁵

35 Az UNCITRAL Mintatörvényének autentikus szövegét észrevételekkel lásd: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (2021. 09. 29.) Az ukrán választottbírósági törvény (1994), a szlovák választottbírósági törvény (2014), illetve a régi, már nem hatályos magyar választottbírósági törvény (1994. évi LXXI. törvény) és a jelenleg hatályos választottbírósági törvény (2017. évi LX. törvény) az UNCITRAL Modell törvény alapján került megalkotásra. Lásd ezzel kapcsolatban: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration/status (2021. 09. 29.) Az UNCITRAL jogegységesítő tevékenységével kapcsolatban a választottbírászkodás területén lásd különösen: KECSKÉS László.: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben. Történeti vázlat*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2004, 475.; MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004⁶, 465-466.